

КОЖЕТИНСКА ЦРКВА ДО ПРВОГ СВЕТСКОГ РАТА

Кључне речи: Кожегин, Александровац, Жупа, кожегинска црква, кожегински манастир, Сава Петровић, Петар Мирковић.

Апстракт: У раду је дат кратак историјат цркве у Кожегину, од њене обнове до Првог светског рата. Као датум обнове цркве усвојена је 1803. година, која се спомиње у изворној грађи. Дат је и први детаљан попис цркве из 1836. године.

Пре десетак година покојни Миломир Стевић и ја објавили смо у Гласнику СПЦ, краћи текст о кожегинској цркви, у првој половини XIX века.¹ Овог пута, даћу мало детаљнију историју ове врло занимљиве цркве.

На једној ртастој заравни, изнад насеља налази се стара кожегинска црква. Положај места на коме је саграђена сличан је положају Ђурђевих Ступова код Новог Пазара. Са брдашца у живописној долини, отвара се обухватан поглед на питому виноградарску Жупу. Брдо при ободу равни, пружало је услове за окупљање народа. Османлије су говориле да када је на Жељину магла, онда је у Кожегину бунт. Прича се и да је књаз Милош говорио: “*Чувај се жупских кметова и кожегинских попова*”.²

У биографији Стефана Немање, Стефан Првовенчани каже да је црква св. Богородице у Ибру на реци Студеници, подигнута за испуњење завета његовог оца.³ Даље биограф наставља, да је за време зидања цркве, Стефан Немања слао дарове Господњој цркви у Јерусалиму, св. Јована Претече, у Риму цркви св. апостола Петра и Павла, св. Теодосија у пустињи, светитеља Николаја у Великом Бару (Италија), св. Богородице Јеврегетиде у Цариграду, св. Михајла у Скопљу, коме и

храм подиже, св. Димитрија у Солуну и св. Пантелејмона у Нишу, коме и храм подиже.⁴

Везивање даривања и подизања цркава ван граница Немањине Србије, са изградњом Студенице, указује на њен значај, не само као заветне, већ и као задужбинске цркве. То је најзначајнији споменик у Србији, још и данас очувани манастир од белог мрамора на десној обали реке Студенице.

По Вл. Петковићу, Студеница је посвећена после 1183. године. Новоподигнутој цркви Стефан Немања издао је повељу, којом оснива манастир и властелинство св. Богородице Студеничке. Студеничку повељу Ст. Новаковић датира око 1196. године.⁵ Међутим, према биографији Стефана Немање, од Стефана Првовенчаног може се узети да је писана после 1183. године, а према подацима св. Саве пре 1190. године.⁶ Према изнетоме, нећемо погрешити ако 1183. годину узмемо као *terminus ante quem* повеља није могла бити написана, а 1190. годину као *terminus post quem* повеља није могла бити издата. Занимљиво је, да у требнику манастира Каленића постоји запис, по коме је Студеница саграђена 1172. године.⁷

Потврду о постојању студеничке повеље, налазимо у Немањиној биографији од св. Саве.⁸ Златопечатна повеља, коју спомиње св. Сава, до данас је остала непозната. Такође, до данас није пронађена повеља у цркви на стени, до нас је доспео одломак повеље, који се налази у рукопису заједно са студеничким типиком и историјом Цариграда.⁹ Рукопис је из 1619. године, и по Ст. Новаковићу налази се у чешком музеју у Прагу. Одломак повеље

1. Небојша Ђокић, Миломир Стевић, *Прилог историји кожегинске цркве*, Гласник СПЦ бр. 9/2013., Београд 2013., 327 – 331.

2. М. В. Лутовац, *Жупа александровачка*, Београд 1980., 17.

3. Вл. Ђоровић, *Живот Симеона Немање, од Стевана Првовенчаног*, Београд 1938., 33.

4. Ђоровић, н. д. 33 – 34; Мил. Башић, *Старе српске биографије*, Београд 1930., 46 – 47.

5. Вл. Петковић, *Преглед црквених споменика*, Београд 1950., 312; Ст. Новаковић, *Законски споменици српских држава Средњег века*, Београд 1912., 568 – 569.

6. Гавро А. Шкриванић, *Студеничко властелинство (1183 – 1190)*, Богословље св. 1 – 2/1967., Београд 1967., 9.

7. Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи III*, Београд 1905., 34.

8. Р. Новаковић, н. д. 569.

9. Pavel Josef Safarik, *Pamatky Drevniho Pisemnictvi Jihoslovanuv*, v Praze 1873., 93 – 94.

написан је рукописом XVIII века, на празним листовима 74-78, који су остали у првобитном рукопису, као празно место међу чланцима. Текст повеље са оригиналом упоредио је Ст. Новаковић.¹⁰ У рукопису се налазе преводи наших звања, који су карактеристични за овај век, као на пример, генерал, командант итд. Један део повеље, који се односи на манастирске границе, а налази се код Шафарика, објавио је Ф. Миклошић, док је Ст. Новаковић ту одредбу изоставио.¹¹ Такође, повељска одредба која се односи на манастирске пчеле, постоји само код Шафарика.

Због фрагментарног садржаја, многобројни подаци који се односе на разграничење земљишних прилога насеља, занимање и етнички састав становништва, бројно стање, унутрашњи односи, итд., отпали су из повеље. Због тога се може претпоставити, да објављена повеља представља препис повеље „на стени“, а не „златопечатне“, која је по садржају морала бити знатно садржајнија и потпунија.

За историјско-географску студију повеља пружа прворазредну изворну грађу, за око четрдесет имена топонима - жупа и области села и заселака, метоха, цркава и манастира, река, потока, планина. затим и неколико података о ондашњој привреди.

Прилози великог жупана Стефана Немање, који се састоје из земљишних прилога и прихода, налазе се, углавном, у Ибру и Расини, док приходи долазе са Косова, Зете и Старот Влаха. Највеће груписање прилога било је око средишта властелинства, тј. око цркве св. Богородице, где се налазило 13 села.

Поседи у Расини чине, условно речено, пету групу:¹²

И оу Расини метохъ Поповацъ, црква храмъ Вавѣденіе прѣсветіе Богородице и заселакъ, и село Кожегинъ, село Ракла и заселѣкъ, и село Поховацъ, и село Вѣлика Кроушевица и Подруми, и повеле да приносе вѣно требы радѣ манастироу.

Село Поповацъ Поповац, највероватније је данашње село Поповићи, северо-западно од Александровца у Жупи.

Затим иде црква Вавѣденіе прѣсветіе Богородице Ваведења пресвете Богородице са засеоком.

Село Кожегинъ (Кожегин), и данас истоимено село.

Село Ракла (Ракља) и заселак, данас село Ракља јужно од Александровца.

Село Поховацъ (Поховац), данас село Поховац, северо - западно од Александровца.

Село Вѣлика Кроушевица (Велика Крушевица), данас постоји село Крушевица, југо - источно од Александровца. Уз Крушевицу се везују и Подруми (Подруми), и данас се тај назив употребљава за „Појате“, које се налазе између села Крушевице и села БоТуње, југо - источно од Александровца. За ову групу прилога у повељи каже се да приносе вѣно.

Одредбом по којој нико, сем игумана, нема право да влада, студеничко властелинство добило је облик „затвореног, самосудног и самовласног газдинства“, које се само управља и чији игуман је старешина самосталне аутономне лавре, и као такав заузима на саборима прво место.

По турском дефтеру из 1516. године, Доњи Кожегин је имао 26 кућа, 7 нежењених и једну удовицу (око 150 до 200 житеља). Село је поседовало и 3 воденице. Горњи Кожегин је био нешто већи, имао је 35 кућа, 8 нежењених и 4 удовице (вероватно око 250 житеља).¹³

Премда је сама студеничка повеља непоуздана, ипак се може усвојити да је кожегинска црква некада била метох Студенице, јер је управљала виноградима манастира Студенице. Своја имања у Жупи распродали су студенички калуђери, тек 1876. године.¹⁴

Интересантно је, да османски дефетери помињу манастир у Кожегину. Наиме, *Благовештење*, манастир у козничкој нахији попис из 1516. године, помиње се поред села Бунушевца и Г. Кожегина. Вероватно је, да се овај манастир налазио на месту данашње цркве Св. Вазнесења у *Кожегину*. У 1516. години, приход је износио 150 акчи. У наредна два пописа из Сулејмановог времена, приход износи само 100 акчи. Сам манастир је био

10. Р. Новаковић, н. д, 568.

11. F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, Viennae 1858., 8

12. Р. Новаковић, н. д, 569.

13. Başvekalet Arşivi Dairesi, Tapu defteri No 55 (1516); М. В. Лутовац, н. д, 18

14. М. В. Лутовац, н. д, 16; М. Бонцић, *Сто педесет година основне школе у Александровцу 1837-1987*, Александровац, 1987, 13. По подацима из Летописа цркве александровачке ови виногради су продати 1872. године.

ненастањен.¹⁵ По Олги Зиројевић, османски дефтери помињу и *Белановце*, село у козничкој нахији са манастиром. Године 1575/6., имање овог манастира обрађивали су становници овог села.¹⁶ Сматрамо да је реч о истом манастиру са претходним, тј. да су села Бунушевце и Белановце уствари једно исто село.

Црква Вавђеніе прѣсветіе Богородице из Студеничке повеље је манастир Благовештење. Није редак случај да црква постаје манастир и обратно. Такође, прилично је чест случај и да цркве тј. манастири, промене посвету Вавдењу у неки други Богородичин празник, обично летњи, али било је случајева и да се промени у Благовести тј. Благовештење. Вавдење је била најчешћа посвета за тзв. гробне цркве, тј. манастире. Међутим, када би касније те цркве добијале шири значај и постајале парохијске или као манастири имали улогу парохијских цркава, празник који је падао крајем новембра (по старом календару), постојао је врло незгодан за организовање вашара. Зато је посвета мењана. За период XVIII и XIX века, имамо доста писаних извора за тако нешто, па нема сумње да је тако било и раније.

Дакле, ми сматрамо да је црква Вавђеніе прѣсветіе Богородице из Студеничке повеље, идентична манастиру Благовештење код Горњег Кожегина, тј. цркви Св. Вазнесења у Кожегину.

Поред других реликвија, које су некада биле саставни део инвентара ове цркве, тј. манастира, о чијим димензијама, изгледу и архитектонском концепту можемо само да нагађамо, сачувани су неки делови од старог иконостаса. Ове делове сачињавају крст са представом Распећа и икона са стојећом фигуром св. Богородице, која је била постављена крај крста. О осталим фрагментално сачуваним деловима, не може бити говора, јер су толико пропали, да су постали потпуно обезличени.

Кад је реч о старијој цркви, сматрамо да је нова црква, уствари, само обновљена стара

црква тако што је продужена. Источни део цркве ориганалан је, осим олтарске апсиде која је знатно увећана у односу на оригинал. Такође, оригинална црква готово сигурно, није имала куполе, а и прозорски отвори били су знатно ужи. Оригинални део цркве, уствари је наос манастирске цркве, док је припрата знатно продужена. Обе куполе су додате приликом обнове 1803. године. На цркви се прилично јасно раздваја више фаза градње.

Шесдесетих година пронађена је плоча са амвона старе цркве на удаљености близу 1 км, која се сада налази у новој цркви.¹⁷ Осим тога, у цркви се чува знатан број старих штампаних богослужбених књига, које су се некада налазиле и биле у употреби у старој цркви.¹⁸

Ево шта је о том старом иконостасу написао Р. Станић, пре пола века:¹⁹

„Крст је тако оштећен да се од представе Распећа није ништа очувало. Видљиви су само трагови боје (зелена и златна) и местично делови Христовог тела као и остаци симбола јеванђелиста који су били насликани у тролисним проширењима кракова крста. Дужина крста без украсних додатака на овим краковима о чијем присуству сведоче сачувани кованице који су те дуборезне украсе причвршћавали за кракове, износи 110 см., а ширина (такође без украсних додатака) 78 см. Дебљина кракова крста, који је рађен од липове даске, износи 2,3 см. Ширина сваког крака је 20 см. Занимљива је дуборезна обрада крста. Површину на којој је била насликана представа Христовог Распећа са симболима јеванђелиста, уоквирују, обимом ових кракова, две траке у облику

17. Премда постоје нека мишљења да је дотични амвон припадао манастиру Дренчи из много разлога сматрамо да то није тачно. Пре свега што постоји мишљење да је Дренча напуштена још у време деспотовине а сигурно је била појушча у време велике сеобе 1690. године. Свештеник који је служио у Бачини и Јагодини за време аустријске власти над Србијом, након Пожаревачког мира, је пре тога био свештеник у Дренчи. Велућа је хитно обновљена 1809. године јер је непосредно пре те обнове приликом арнаутског упада у Жупу страдала Дренча. На основу једне белешке из 1851. године у време зидања кожегинске цркве 1803. године Дренча је била још увек појушча и зато имамо врло необичне парохије и при кожегинској цркви и при Велући у време књаза Милоша.

18. Р. Станић, *Остаци иконостаса старе цркве у Кожегину код Александровца*, Саопштења IX, Београд 1970, 180 нап. 9.

19. Исто, 179 – 183.

15. О. Зиројевић, *Црве и манастири на подручју Пећке патријаршије до 1683*, Београд 1984, 53

16. О. Зиројевић, *н. д*, 50

тордиранот ужета, између којих постоји растојање од 1,5 см. Дебљина тордираног ужета износи 0,8 см. Спољни обим кракова обликован је дуборезним оквиром сачињеним од траке испуњене лишћем, чија је ширина 2,5 см. Овај део крста, као и остали дуборезни делови, украшен је златним листићима чији су остаци једва приметни. Тролисни завршеци свих кракова, као што је речено, имали су посебне дуборезне додатке, вероватно у облику стилизованог лишћа и цветова као што је, судећи по неким аналогијама, био доста чест случај. Много занимљивији и далеко очуванији део иконостаса јесте икона св. Богородице. Носач сликане представе је од липовог дрвета – једноделне даске чија је дебљина 3 см. Богородица је била насликана на удубљеној површини коју оивичавају два тордирана стубића са капителима који носе лук. Величина, сликаног поља је 13x24,5 см. Ширина тордираног стубића је 0,9 см. а дебљина 1,2 см. Тордирани стубићи се ослањају на дон>у ивицу – постоље, обликовано у виду дуборезних заобљених листића који више личе на астрагале. Троугласто удубљена поља лево и десно од лука нису посебно сликана, већ само тамно тонирана. Икона се у горњем делу интересантно завршава. Овај полукружни удубљени простор с доње стране оивичен је траком која се наслања на спољну ивицу лука, изведену листоликим удубљењима. Лево и десно он је омеђен двочланом траком са проширењима у облику троллиста. На врху ова трака се, вероватно, завршавала троллистном формом која сада не постоји, јер је уништена. У средини овог простора изведена је пластична розета. Вертикална удубљења – канелуре обојени су црвено, а розета, двочлана трака са троллистним украсима, тордирани стубићи, капители, лук и остали дуборезни делови, осим поља усред којег је розета, обојени су златом у облику листића. Носач иконе који се уљабљивао у постоље на иконостасу био је, такође, украшен сликаном декорацијом: на тамнозеленом позађу насликани су жутом бојом орнаменти у облику стилизованог лишћа”.

Темељ сликаних декорација, израђен је од гипсаног слоја дебљине око 1 мм. Позади на је у дољем делу тамнозелена, а у горњем златна. Богородица је представљена у уобичајеном стојећем ставу: окренута распетом Христу, са лицем наслоненим на шаку

леве руке и са десном руком, којом показује на Христа. Витка и елегантна фигура Богородице, одевена је у зелену хаљину, чији су оковратник и рубови рукава украшени златом. Над хаљином је цинобер мафорион, са драперијама тамнозелене и плаве боје. Испод мафориона видљива је византијска капа плавкастосиве боје. Ореол је дискретно извучен тамножутим бојом у облику правилног круга. Испуњен је, као и позадина, златним листићима. Сигнатура MP QU писана је црвеним словима величине 1 см. Лице је пластично обрађено. Инкарнат је изведен комбинацијом окера и ружичасте боје. Осенчења су дата тамнозеленом бојом и мрким тоновима, док су осветљења изведена пажљивим намазима беле боје. У третману физиономије Богородице до изражаја више су дошла сликарска, односно колористичка, него цртачка својства.

Дуборезне творевине присутне на остацима овог иконостаса, не пружају довољно могућности да се донесе прецизнији суд о њиховој ликовној вредности или о стилској припадности, односно о времену настанка. Орнаментика на крсту је скоро потпуно уништена. О његовом потпуном изгледу можемо само да наслућујемо. Остали делови иконостаса, на којима је дуборезна орнаментика дошла више до изражаја и чији би се систем и начин обраде боље могао сагледати, нису, нажалост, сачувани. Недостају нам царске двери, архитравна плоча и други делови иконостаса, да бисмо на основу њих, могли да стекнемо пуну представу о свим значајнијим карактеристикама. Доста добро очувани дуборезни украси на икони са св. Богородицом, не пружају нам довољно података за целовитију оцену ове дуборезне пластике, мада су нека својства сасвим евидентна. Поред других елемената, садржаних у сликаној представи Богородице, начин на који је горњи део иконе у дуборезном смислу завршен – двоструки лук са исламском посувраћеношћу, упућује на чињеницу да је иконостас настао у османском периоду. Мада пластична израженост у дуборезној обради ове иконе, указује на могућност да је иконостас у кожетинској цркви, за чију се реконструкцију горњег дела, на основу сачуваних остатака и аналогија, може учинити одређени предлог, настао у духу Пећке дуборезне школе, ипак је, чини нам се, тешко ово остварење везати директно за мајстора,

који је припадао овом уметничком кругу. Тешкоће долазе отуда што иконостас није сачуван у неопходној мери, на основу које би се могла извршити дубља анализа са закључцима, који би потврдили ову претпоставку. Ако пођемо од чињенице, да је један те исти мајстор радио и дуборез и иконописне декорације, што је био најчешћи случај, није тешко констатовати да је аутор кожетинског иконостаса, био бољи сликар него дуборезац, мада му се никако не могу оспорити његове дуборезачке способности. Непознатог мајстора овог иконостаса, треба тражити међу анонимним иконописцима на почетку XVII века, који су, поред несумњивог талента, образовани на најбољим традицијама нашег средњовековног сликарског стварања, а посебно иконописне делатности. Сасвим је очигледно да је Богородица сликана у духу оних сликарских схватања, која су била карактеристична за прву половину XIV века у Србији односно Македонији.

Данашња црква кожетинска, храм Вознесеније Господње (Спасовдан)²⁰ сазидана је по митрополиту Михаилу 1803. године од тврдог материјала.²¹ Аутори који су писали о изградњи цркава у овом периоду, као што су: Р. Марковић,²² Д. Кашић,²³ М. Коларић²⁴ и Никола Кусовац²⁵, не спомињу зидање кожетинске цркве. Са друге стране, Н. Дучић који је први писао о кожетинској цркви, даје читав низ погрешних података.²⁶

Каснији аутори наводе 1804. годину, као годину изградње (тј. обнове храма) или поводећи се за Н. Дучићем, дају пери-

од по ослобођењу 1832/3. године.²⁷ Наиме, на мермерној плочи сачуваној изнад улазних врата на звонику цркве, улесан је следећи натпис: "ОВАЈ КРАМ ВОЗНЕСЕЊА ГОСПОДЊЕГ ПОДИГНУТ ЈЕ 1804. ГО. ОБНОВЉЕН 1839. Г. ТОРОН ОЗИДАН 1851. Г. А ОПРАВЉЕН У СВЕМУ 1893 ПОД УПРАВОМ ЦРКВЕНОГ ОДБОРА И ТО: ПРЕДСЕНИК МАРКО БОГДАНОВИЋ СВЕШТЕ. ПОДПРЕ. СВЕТОЗАР ПОПОВИЋ ОВ. БЛАГАЈНИК НОВИЦА МИНИЋ ТРГ. ЧЛАНОВИ ЈЕРЕМИЈА ЂУРЂЕВИЋ, ЂУРЂЕ СТОЈАДИНОВИЋ, РАДИВОЈЕ РАДОИЧИЋ, АРАНЂЕЛ ЖАРКОВИЋ, МИЛАН САВКОВИЋ, МИЛОРАД ЦВЕТКОВИЋ И КАПЕТАН ОК& ЖУП& ЈЕРЕМИЈА ТЕРЗИЋ. ИЗРАДИ МАЈСТОР СТОЈАН МИЛОСАВЉЕВИЋ, ИЗ КРУШЕВЦА. ЦРКВЊ. СТЕ. МИЛЕТИЋ."²⁸ Ови аутори су се вероватно повели за податком да је црква обновљена 1839. године, међутим, као што ћемо даље видети, из примарних извора, јасно је да је црква била у функцији и у периоду од 1813. до 1839. године.

Митрополит Петар је посетио цркву 1834. и 1842. године.

Изворна грађа зидање цркве у Кожећину датује у 1803. годину. Тако, по подацима изнетим у „Списку цркви налазећи се у Окружју Крушевачком и описанију сваке цркве понаособ и њеном состојанију 1836. године“²⁹ као и у „Списку свију црква налазећих се у Окружју крушевачком високо – војне Моравско – подринске команде“ од 8/20. фебруара 1837. године црква кожетинска је саграђена 1803. године или

20. Слави се 31. маја по старом а то је 12. јун у XIX веку тј 13. јун данас.

21. Митрополитъ Михаилъ, *Православна србска црква у княжевству Србији*, Београд 1874, 77

22. Р. Марковић, *Задужбине кнеза Милоша*, Просветни гласник бр. 3-5/1942.

23. Д. Кашић, *Рад кнеза Милоша на подизању и обнови цркава и манастира*, Гласник српске православне цркве бр. 10/1960.

24. М. Коларић, *Грађевине и грађевинари Србије од 1790 до 1839 године*, Београд 1959; Др Миодраг Коларић, *Класицизам код Срба (1798-1848)*, В, Београд 1966.

25. *Класицизам код Срба - Каталог грађевинарства* (приредио Никола Кусовац), Београд 1967.

26. Н. Дучић, *Стара запуштјела црква у Кривој Реци и нова у Кожећину*, Старинар VIII, 1-2 (1891), 27-28

27. Н. Дучић, *н. ч.*, 27; В. Петковић се позива на Дучића В. Петковић, *Преглед црквених споменика кроз повесницу српског народа*, Београд 1950. г, с. 148; Станић даје 1804. годину позивајући се на натпис на цркви – Р. Станић, *Остаци иконостаса старе цркве у Кожећину код Александровца*, Саопштења IX, Београд 1970, 179.

28. Натпис је већ публикован у: Р. Станић, *н. ч.*, 179. нап. 3.

29. АС-ДС-ПБФН°30/836, Списак цркви налазећи се у Окружју Крушевачком и описаније сваке цркве понаособ и њеном состојанију 1836. године, лист 133; Н. Ђокић, *Попис цркава и манастира у окружју крушевачком 1836. године*, Расински анали 3, Крушевац 2005, 271

да будемо прецизнији – том приликом је обновљена из темеља.³⁰

Овде се морамо осврнути на један запис, који је публикувао Р. Станић, а који гласи (у савременој транскрипцији): “Сиа книга минеи месеца октовриа откупи Никола Раичић оцу за душу Миловану и себе за здравле и свому дому манастиру кожетинску.”³¹ Овај запис се налази на Минеју за месец октобар, штампаном у Москви 1799. године и који се чува у данашњој цркви. По Станићу, овај запис је настао пре 1804. године, док је још постојао кожетински манастир. Сматрамо да то није тачно, пре свега због тога, јер се кожетинска црква дуго времена током XIX века, повремено у народу називала и кожетински манастир. Пошто је црква обновљена 1803. године, манастир је морао да се угаси бар до 1802. године, па је мало вероватно да би књига штампана у Москви 1799. године, већ до 1802. године стигла у Кожетин. Необично је за то време и да се Никола презива Раичић, а не по оцу Миловановић. И најзад, сам начин писања говори о знатно каснијем времену – вероватно негде око 1835. године, па можда и каснијем. Од старог манастира остали су само делови иконостаса, које је детаљније обрадио Р. Станић и који га датира на почетак XVII века.³²

Око цркве је 1806. године³³ саграђен шанац, из кога су Срби све до 1813. године пружали успешан отпор Османлијама. Међутим, 1813. године кожетински шанац је заузео Махмуд паша. “Бедни Срби тог предела, налазећи се по планинама у бекству ван свог дома, посаветују се, изабери

посланика као најмужевнијег поп Радосава из Ботунје, који је најслободнији био усудити се отићи к вишеназначеном паши, не плашећи се, ма и животом заплаћу, да би народ и свети Храм у целости сачувао, па поче оде у турску силу, прво отиде у Олтар к Паши и дошавши близу њега најпре пољуби земљу пред њиме, потом његову папучу и skut и замоли га да му св. Храм не оскрњава и да дозволи разбегавшим се Србима, вратити се сваки својој кући у покорности.” Паша је услишио његову молбу па је тако црква сачувана од озбиљнијег оштећења.³⁴

Мајор Грамберг у свом извештају из времена Првог српског устанка, спомиње цркву у Кожетину као манастир утврђен са палисадама: „monastere, reinforce par des palissades“.³⁵

У шанцу је 1813. године била посада од 300 људи.³⁶

Иначе, осим попа Радосава, на челу устанка у Жупи били су од свештених лица и прота Илија, поп Павле и поп Сава.³⁷

На основу распореда парохија у првим црквеним пописима 1836. и 1837. године, можемо заључити, да је овај распоред прављен у складу са српско-турском границом на Копаонику и Јанковој клисури. С обзиром да никаквих арондација парохија сигурно није било после 1833. године, ова арондација је морала да буде извршена за време Првог српског устанка, када је Жупа припојена Србији и тако одузета и Нишкој митрополији и препотчињена Београдској митрополији. Након краха устанка 1813. године, ништа се није променило, осим што су парохије поново враћене Нишкој митрополији.

За сада се остаје без одговора питање, зашто је 1837. године тако велики број села из Жупе припадао нурији манастира Велуће. Чак и нека села у непосредној близини Кожетина као Дренча, припадала

30. АС - КК XIV-1443, “Списак свију црква находећих се у Окружју крушевачком високо-војне Моравско-подринске команде” од 8. фебруара 1837. године; М. Стевић, Н. Ђокић, *Попис црква и манастира у окружју крушевачком 1837. године*, Расински анали 3, Крушевац 2005, 279

31. Р. Станић, *н. ч.*, 179. нап. 8.

32. *Исто*, 179-183.

33. У неким публикацијама се наводи да је шанац подигнут 1805. године што је нереално јер су ови крајеви ослобођени тек 1806. године. Тако и М. Бонцић у својој књизи “Сто педесет година основне школе у Александровцу 1837-1987”, Александровац 1987, 15 – тврди како је шанац подигнут 1805. године.

34. Р. Перовић, *Прилози за историју првог српског устанка – Необјављена грађа*, Београд 1954, 138-141

35. М. Ђ. Милићевић, *Кнежевина Србија*, Београд 1876, 743

36. Константин Ненадовић, *Живот и дела великог Ђорђа Петровића Кара – Ђорђа II*, Беч 1884, 250

37. Р. Перовић, *н. д.*, 138-140; М. В. Лутовац, *Жупа александровачка*, Београд 1980, 14

су релативно врло удаљеној Велући, а не оближњој кожетинској цркви.³⁸

Кожетинска црква дуго времена, почетком XIX века, била је једина мирска црква у Жупи, па и шире. Најближа црква била је храм Св. Николе у Великој Врбници (крушевачкој). Тек 1836. године саграђене су цркве у Брусу и Стрмцу (код Батота),³⁹ а отприлике у то време обновљена је и Нова Павлица.⁴⁰ По неким подацима, храм Св. Петра и Павла у Плочи озидан је 1836. године.⁴¹ Међутим, на основу пописа можемо са сигурношћу тврдити, да до краја 1837. године није била сазидана. По подацима митрополита Михаила, црква Плочка храм Св. апостола Петра и Павла (29. јуна), подигнута је тек 1863. године и то од тврдог материјала.⁴² Током 1841-1843. године, градиће се црква у Јелакцу. Црква мајдевска, храм Преподобне мати Параскеве (26. јули), саграђена је 1848. године од слабог материјала.⁴³ Споменимо и да су манастири Велућа и Наупаре званично обновљени – први 1830. године (као манастир), а други 1833-1835. године (као мирска црква), по свему судећи, у њима је почело још раније могло да се служи – у Велући готово сигурно још од 1819. године, па чак можда и 1809.

године, а у Наупари од 1804. године или 1805. године.⁴⁴

Остале цркве у Жупи (и ближој околини), саграђене су нешто касније. У Трнавцима је тек 1862. године, од дрвета саграђена црква посвећена Светом Евангелисти Марку (25.април/8. маја).⁴⁵ По митрополиту Михилу, капела у Дубцима саграђена је од слабог материјала 1867. године. Била је посвећена Св. арх. Гаврилу (13/26. јула) и 1874. године припадала је брусској цркви као њена капела.⁴⁶ Ратајска парохијска црква храм Св. Петра и Павла у Ратају, озидана је од слабог материјала 1884. године.⁴⁷

Крајем 1832. године, избила је побуна раје у Жупи, као и у целој крушевачкој нахији. Хатишерифом из 1833. године, Жупа је припојена Милошевој Србији. Турци распродају своја имања и напуштају Жупу, а Срби у потпуности преузимају власт.

Из главног извода спахијског прихода за 1834. годину, сазнајемо да су тада у Кожетину живела три свештеника: протопоп Сава Петровић, поп Василије Поповић и поп Миленко Петровић.⁴⁸ Интересантно је, да у списку нема, у то време, најстаријег попа у Кожетину, Петра Мирковића, рукоположеног још 20/31. марта 1796. године, у Нишу, од стране нишког епископа Макарија.⁴⁹

У јесен 1836. године, поред других цркава и манастира у Србији, пописана је и ова црква. Овај попис даје кратак опис цркве и списак опреме и материјалних добара, којима иста располаже. Како се наводи, храм цркве кожетинске посвећен је Вознесенију Господње и налазила се усред села на “брегу доста високом”, док су с обе стране брега текле речице. Црквена порта, као и простор

38. М. Стевић, *О проблему разграничења парохија манастира Велућа и црква у Кожетину, Великој Врбници и Рибнику*, Расински анали 3, Крушевац 2005, 281 - 282

39. О обнови Стрмца видети О. Думић, *Обнова цркве, настанак манастира Стрмац*, Расински анали 3, Крушевац 2005, 42-43

40. АС - КК XIV-1443, “Списак свију црква находећих се у Окружју крушевачком високо-војне Моравско-подринске команде” од 8. фебруара 1837. године. Исто тако и у АС - ДС - II БфИН°30/836, Списак цркви находећи се у Окружју Крушевачком и описаније сваке цркве понаособ и њеном састојанију 1836. године; Н. Ђокић, *Попис црква и манастира у окружју крушевачком 1836. године*, Расински анали 3, Крушевац, 2005., 270-272; М. Стевић, Н. Ђокић, *Попис црква и манастира у окружју крушевачком 1837. године*, Расински анали 3, Крушевац, 2005., 279.

41. *Глас - црквени календар са Шематизмом нишке епархије за 1900. годину*, Ниш 1899, 74-75.

42. Митрополитъ Михаилъ, н. д, 80.

43. Митрополитъ Михаилъ, н. д, с. 77; *Глас нишке епархије са Шематизмом нишке епархије за 1900. годину*, Ниш 1899., 70.

44. Љ. Поповић, Н. Ђокић, М. Стевић, *Прилози понављању историје манастира Наупаре до првог светског рата*, Расински анали 3, Крушевац, 2005., 32-33.

45. Митрополитъ Михаилъ, н. д, 74, 78.

46. Митрополитъ Михаилъ, н. д, 79-80

47. *Глас - црквени календар са Шематизмом нишке епархије за 1900. годину*, Ниш 1899, 72

48. АС - Министарство Финансија - Списак спахијских књига бр. 137

49. АС - Државни Совјет - РН° 196/837, Списак свештенства монашког и мирског реда у целој Србији године 1836., лист 66, число 209

око ње, били су доста тесни, јер су дућани били изграђени баш покрај цркве. Комисија није знала када је црква првобитно саграђена, али је сазнала да је 1803. године “пограђивана од самог темеља”, средствима становника Жупе. Црква је била саграђена од камена, имала је једно кубе, и у јесен 1836. године била је у добром стању.⁵⁰ Међутим, по изјави пописивача из 1837. године, црква је била у рђавом стању, а с обзиром да ће већ 1839. године, вероватно су они били у праву.⁵¹

Од црковних утвари, храм је поседовао: два путира (један сребрни), две звездице, две рипиде, један крст сребрни, три налоња, шест икона престолни и десет малих, три кандила (једно сребрно), четири кадионице, једну кашику, једно копље, један дискос, један петохљебник, три чирака, један воздух, три дарка, један антимијс, три покрова на часној трапези, а два покрова на проскомијидији, три завесе на двери, једно звонце, и два послужавника. Од црквене одежде храм је имао: један епитрахил од цица, један стихара од цица, једне пафте сребрне са појасом од цица, две наруквице од цица и један фелон од цица. Од књига храм је имао: једно Јеванђеље, један Апостол, два Службеника, два Осмогласника, један Триод, један Пентикостар, два минеја празничка, један Обшти минеј, четири минеја месечна (за месеце септембар, октобар, новембар и јануар), едан велики Требник и један велики Полуустав. Кожетинска црква у јесен 1836. године имала је чак три звона, која су набављена 1834. године.

У време настанка нареченог документа, кожетинска црква није имала готовог новца, али је имала 200 гроша на облигацији. Од покретне имобине није поседовала ништа, а од непокретне је имала једну кућу, са три дућана и 4 собе.

50. АС - ДС - II БФН°30/836, Списак цркви налазећи се у Окружју Крушевачком и описаније сваке цркве понаособ и њеном састојанију 1836. године, лист 133-135 - число 7. Н Ђокић, *Попис цркава и манастира у окружју крушевачком 1836. године*, Расински анали 3, Крушевац 2005., 270-271

51. АС - КК XIV-1443, “Списак свију црква налазећи се у Окружју крушевачком високо-војне Моравско-подринске команде” од 8. фебруара 1837. године. М. Стевић, Н. Ђокић, *Попис цркава и манастира у окружју крушевачком из 1837. године*, Расински анали 3/2005., Крушевац, 2005., 279.

Око цркве током времена настало је мало насеље, које се састојало од неколико механа, занатских и трговачких радњи, које су по оснивању Александровца одавде пресељене, остала је само црква и још једна помоћна зграда. У близини кожетинске цркве, налази се село Поповце, на падини страна између два потока. Према предању, назив је добило по поповима из оближње цркве, који су ту имали имање и куће. Поповске породице постепено су се гасиле, а уместо њих су се други насељавали, као домазети или куповином земље.⁵²

Црква у Кожетину у том времену, припадала је кожетинском прото-презвитератијату, који је обухватао срез кознички у окружју крушевачком. У време пописа 1836. године, састојао се из следећих парохија: две кожетинске, плешке, стубничке, врбничке, ратајске, две ботуњске, грабовачке, батотске, бруске, јелашачке, бељачке и павличке тј. укупно 14 парохија. У протопрезвитеријату било је свега 4 цркве – у Кожетину, Брусу, Стрмцу и Новој Павлици⁵³. Протопрезвитер је живео у Кожетину.⁵⁴

Крајем 1836. године, при кожетинској цркви били су следећи свештеници:

-протојереј Сава Петровић из Кожетина, кога је 17/29. марта 1822. године рукоположио у Нишу, нишки епископ Јосиф. Сава је имао парохију и синђелију на њу.⁵⁵

-јереј Петар Мирковић из Кожетина, кога је 20/31. марта 1796. године рукоположио у Нишу, нишки епископ Макарије. Петар је имао парохију и синђелију на њу.⁵⁶

52. Милисав В. Лутовац, *Жупа александровачка*, Београд, 1980., 16, 86.

53. Н Ђокић, *Попис цркава и манастира у окружју крушевачком 1836. године*, Расински анали 3, Крушевац 2005., 271 - 272; М Стевић, Н Ђокић, *Попис цркава и манастира у окружју крушевачком из 1837. године*, Расински анали 3, Крушевац, 2005., 279; О Думић, *Обнова цркве и настанак манастира Стрмац*, Расински анали 3, Крушевац, 2005., 42-43.

54. Ј. Гавриловић, *Речник Географско-статистички Србије*, Београд, 1994., 79.

55. АС - Државни Совјет - РН° 196/837, Списак свештенства монашког и мирског реда у целој Србији године 1836., лист 66, число 208.

56. АС - Државни Совјет - РН° 196/837, Списак свештенства монашког и мирског реда у целој Србији године 1836., лист 66, число 209.

-јереј Миленко Петровић из Кожегина, кога је 9/21. маја 1814. године рукоположио у Нишу, нишки епископ Мелентије. Миленко је имао своју парохију и синђелију на њу.⁵⁷

-јереј Василије Павловић из Кожегина, кога је 25. марта/6. априла 1825. године рукоположио у Лесковцу, нишки епископ Јосиф. Василије је имао своју парохију и синђелију на њу.⁵⁸

Кожегин је 1837. године добио и школу. Према је то било мало насеље, због свог положаја и пре свега кожегинске цркве, није било дилеме да ће се управо у њему отворити прва школа у Жупи, а не у среском центру Виткову. У осталом, 1835. године донета је препорука, да се у сваком округу по две школе издржавају о државном трошку, а да поред тога, свака општина у којој постоји црква, има и своју школу.⁵⁹ Први учитељ био је Милован Јоксимовић, из села Радманова, који потврђен од Суда окружја за учитеља 25. августа/6. септембра 1837. године. За разлику од већине других учитеља у Србији, Милован је био трговац и имао је два дућана – један у Осаници, а други у Кожегину. Био је учитељ у Кожегину до јесени 1841. године, када је 1/13. септембра, решењем Начелства Окружја крушевачког, за новог учитеља постављен свршени богослов Живан (Живадин) Поповић, родом из села Паљевштице. Кожегинска школа биће једина у козничком срезу све до школске 1842/43. године, када ће почети са радом и школа у Јелкцу. Негде тих година, школа ће се преселити у једну собу црквене куће, која се налазила поред саме цркве. У овој неодговарајућој просторији, налазиће се све до завршетка нове школске зграде 1846. године.⁶⁰

У то време, у крушевачком округу суштествено ради шест школа: две у Крушевцу и по једна: кожегинска – учитељ споменути Живадин Поповић – ђакон, трстеничка – Јован Степановић, учитељ из Попине – јелачка учитељ Наум Петровић, из Белог Брда) и тешичка учитељ Павле Симоновић, из Вукмановца, Јагодински округ – а само кад-кад престаје да ради с. Аранђелска – учитељ Стефан Н., из Јасике, Јагодински округ). У Крушевачким школама учитељску дужност обављају Павле Михаиловић из Лаћарка у Цесарији и Мојсило (Мијаило) Стефановић из Кукљина, Јагодинског округа.⁶¹

У Кожегину 1849. године, умро је јеромонах Мелентије Милосављевић, рођен у селу Шарпељу, под Копаоником, око 1800. године. Учио се у манастиру Жичи, у Грачацу и у Каленићу. 1817. године Београдски Митрополит Агатангел произвео га је за ђакона, а 1821. године за јеромонаха. Боравио је у манастиру Каленићу, у Студеници и у Кожегину, где је и преминуо 1849. године. Био је у Јерусалиму, где се поклатио Христову Гробу. Сиротињу је свесрдно потпомагао, био је црних, кратких бркова и браде, рошавог лица, а црних већа и очију.⁶²

У међувремену, 1839. године црква је обновљена.⁶³ Добила је звоник 1851. године, за који је плаћено 7000 гроша чаршијских,⁶⁴ а негде у то време (по подацима из летописа цркве од 1850. до 1857. године) црква је добила и нови иконостас, који П. Васић приписује Живку Павловићу.⁶⁵ По подацима из Летописа цркве, templo је у дуборезу израдио 1850. године, мајстор Стојко из Крушевца. Такође по летопису, истовремено, templo су израдили мајстори Живко и Тоша,

57. АС - Државни Совјет - РН^о 196/837, Списак свештенства монашког и мирског реда у целој Србији године 1836., лист 66, число 210.

58. АС - Државни Совјет - РН^о 196/837, Списак свештенства монашког и мирског реда у целој Србији године 1836., лист 66, число 211.

59. Срећко Ђунковић, *Школство и просвета у Србији XIX века*, Београд, 1971. г, с. 21.

60. М. Бонцић, *Сто педесет година основне школе у Александровцу 1837-1887*, Александровац, 1987. г, с. 27, 33-34.

61. Бранко Перуничкић, *Крушевац у једном веку*, Крушевац, 1971., 388-389.

62. М. Ђ. Милићевић, *Манастир Каленић*, Београд 1897., 38.

63. Натпис уклесан на плочи на звонику.

64. Натпис уклесан на плочи на звонику.

65. П. Васић, *Живко Павловић молер пожаревачки и његово доба*, Пожаревац, 1968., 17., 25., 36. и 43.; П. Васић, "Поствизантијско сликарство у Србији у XVIII и XIX веку", у: *Градска култура на Балкану (XV-XIX век)*, Београд 1984, 231; П. Васић, "Уметност у Крушевцу", у: *Уметничка топографија Крушевца*, Нови Сад - Крушевац, 1990., 195.

који израдили слично темпло и за манастир Студеницу.

Нићифор Дучић обишао је кожетинску цркву на Св. Илију 1870. године. Ево шта он каже о цркви и самом Кожетину:⁶⁶

„На Илијн дан послје подне отишао сам из Криве ријеке у Кожетин, у чијој су околини многи виногради по хумкама и долинама, гдје је, како народ прича, имао и кнез Лазар своје винограде. Тај се приједел зове: Жупа. Вино је изванредно добро и јако, особито црвено, које је познато под именом: „жупско“. Преноћивши у Кожетину, свратио сам у цркву (храм Спасов). Црква је нова на једној узвишици, с које је на ниже лијеп поглед. Народ прича, да је ту била стара црква из доба Немањића све до устанка Карађорђева. Око те цркве на тој узвишици био је Карађорђев шанац, чији се трагови и сада виде, па, кад су га Турци освојили, тада су срушили стару цркву. По што се је Србија ослободила од Турака, црква је ова на ново подигнута.

У њој сам нашао рукописни псалтир српске редакције с додатком: тропара и кондака за све дане преко године, и акатисти: Исусу Христу, Богородици, анђелима, св. Николи, св. Јовану и часном крсту; за тијем: међучасови и навечерје.

Србуља ова није старија од 17 в. Доцније је пренесена у Народну библиотеку у Биоград. Из ње је исписао два записа г. Љубомир Ковачевић и с другима их штампао у 56. „Гласнику“.

При цркви 1874. године, биле су три парохије: кожетинска, врбничка и ратарска. Кожетинска парохија састојала се из села: Кожетина (64 домова), Бзенице (40 домова), Виткова (32 дома), Пуовца (24 дома), Горњих Вратара (20 домова), Стањева (13 домова), Лесковице (16 домова), Латковца (30 домова), Старци (7 домова), Веље Главе (20 домова), Дренче (13 домова) и Ржанице (27 домова), свега 306 домова. Врбничка парохија састојала се из: Велике Врбнице (31 домова), Плеша са Стајковцима (29 домова), Рогавчине (58 домова), Грчака (11 домова), Мелентије (13 домова), доњих Милинчића (7 домова), Станишинце (52 дома), Стрменица (20 домова) и Ракља (10 домова), свега 231 дом. Ратарска парохија састојала се из: села Ратара (107 домо-

ва), Тулеша (30 домова), Дашнице (53 дома) и Тршца (19 домова), свега 209 домова.⁶⁷

На 5 минута од цркве, заснована је 1880. године, у сред непрегледних винограда, варошица Александровац. Варошица је 1892. године бројала 190 пореских глава.

Александровац Жупски до 19. јуна (1. јула) 1882. године, звао се Кожетин, а име је добио по престолонаследнику Александру Обреновићу.

Остала нам је и кратка белешка о Александровцу из 1886. године: „Варошица Александровац је у средини Жупе. Куће су зидане и покривене ћерамидом. За време нашег устанка од 1804 – 1813. године ту је био шанац. На једном чоту више Александровца има једна мала али стара црква која је зидана 1803 године.“⁶⁸

По подацима митрополита Михаила из 1895. године, при александровачкој цркви, храму Св. Вознесење Господње, постојале су две парохије – I александровачка, која се састојала од ових села: Рогавчине 78 домова, Плеша 51 дом, Стршенице 28 домова, Грчака 17 домова, Ботурића 35 домова, Дренче 17 домова, Стањева 25 домова, Ракње 16 домова, Гор. Вратара 23 дома, Доњих Вратара 44 дома и пола варошице Александровца 68 домова, свега 402 дома, броји 2893 душе – јереј Марко Богдановић. II александровачка, састојала се од другог дела: Александровца 80 домова, Виткова 56 домова, Ржанице 43 дома, Велеглаве 22 дома, Лесковице 25 домова, Пуовца 43 дома, Матковца 49 домова, Вел. Врбнице 57 домова, Бзеница 58 домова, свега 433 дома, броји 2964 душа – јереј Светозар Поповић.⁶⁹

Током 1907. године, протојереј Аврам Јовановић извршио је ревизију цркава жупских и ево шта је забележио о цркви александровачкој:

„Црква александровачка

Црква од тврдог материјала, сазирана 1804. године на једној висоравни, где је за наше борбе са Турцима био шанац одакле су Жупљани одбијали навалу Турака. Коман-

67. Митрополитъ Михаилъ, н. д, 77.

68. Вел. П. Војиновић, Жив. Ј. Јуришић, *Пут по Србији 1886. године*, Просветни гласник за 1888., Београд, 1888, 300 (297 – 321).

69. Митрополит Михаило, *Православна српска црква у Краљевини Србији*, Београд, 1895., 158.

66. Н. Дучић, н. ч, 27-28.

дант над овим шанцем био је онда чувени поп Сава из Александровца.

Црква се налази у доброј чистоћи. Снабдевена је одежама и црквеним књигама. Има своју црквену кућу у којој је канцеларија свештеника, која је врло уређена. Књижница је са мало књига у односу према богатству ове цркве, која је сада најбогатија црква у округу крушевачком. При овој цркви све је добро. Протоколи се уредно воде, а такође и рачуни црквени. Црква има капитала преко двадесет хиљада динара.

При овој цркви су пароси: Марко Богдановић и Светозар Поповић, који међусобно добро живе, а са протом Герасимом у вечитој су свађи, узрок је њиховој свађи што су сви доброг стања, па један другог не фермају и што су у разним партијама, па им се партијски интереси не слажу.

При овој и крушевачкој цркви свештеници се никад нису слагали, но су се вечито међусобно гложили и један другоме штете наносили.

За свештенике кожетинске, раније се Александровац звао Кожетин, још поч. Милош књаз српски, када је постављао капетане за Жупу изразио се овако: "Постављам те за капетана у Жупи, али се добро чувај кметова жупских и попова кожетинских".

Исправка намесника жупског⁷⁰

„У првом броју *Гласа епархије нишке*, а у чланку "Слике из ревизије цркава", по извештају протојереја Аврама Јовановића одштампано је, под бројем 2, где се говори о повереној ми цркви ратајској, следеће: "У олтару је све добро, само треба да се набави бољи престони крст... У црквеној кући крчми се пиће у недељне и празничне дане". Даље, под 3, где се говори о цркви александровачкој, последњи став одштампан је: "При овој су цркви пароси: Марко Богдановић и Светозар Поповић, који међусобно добро живе, а са протом Герасимом су у вечитој свађи, што су сви доброг стања, па један другог не фермају, и што су у разним партијама, па им се партијски интереси не слажу".

Па, пошто, је горњи натпис кроз неистинит, а из личних обзира сувише сервилан, неверно представљен и званичним путем духовна власт од стране изасланика

протојереја Аврама Јовановића обманута, то износим следеће:

Поверена ми црква, према приликама и материјалном стању пастве, има добар престони крст, који одговара правилима и прописима црквеним, а врши спасоносну своју дужност као и сви златом оперважени, велики и велељепни крстови по црквама где је материјално стање боље.

Да се у црквеној кући не крчми пиће у недељне и празничне дане, сем кафе, незлобивог пића, и да је то изасланик по своме темпераменту избацио да зачини свој извештај и да чим било натруни проти Герасиму.

Сушта је неистина да сам ја у вечитој свађи са свештеницима александровачким, нарочито са поп Светозаром, који ми је и рођени шурак. Само вршењем своје намесничке дужности и извршавањем наредба претпостављених ми власти, а не по партијским интересима као што прота Аврам вели, они, можда, сада, због посредништва мога у том строгом примењивању законских наредба духовне власти, од времена када су одређени за заступнике плочког свештеника Недељка Ерчевића, мрзе мене, што није доказ да и ја њих мрзим и да их као своје другове и сроднике не фермам.

На основу закона о штампи молим уредништво "Гласа" да ову моју исправку у првом броју одштампа.

Из канцеларије намесника жупског од 27. јануара 1908. године, Бр. 92.

Александровац

Намесник жупски,
протојереј Герасим Поповић

„Пошто је у 2. броју *Гласа епархије нишке* одштампан извештај изасланика Његовог Преосвештенства господина прота Аврама Јовановића о црквама у повереном ми намесништву са пуно нетачних и неистинитих представака са изопачено представљеним стварима, то молим уредништво да по закону о штампи, одштампа следеће:

Говорећи о цркви александровачкој, изасланик вели: "свештеници се нису никада слагали", па цитира речи кнеза Милоша: "постављам те за капетана у Жупи, али се добро чувај кметова жупских и попова кожетинских". У овом се случају изасланик удаљио од главног и поверљивог посла, као и позива свештеничког, па је у констатовању стварног, нађеног стања црква и свештен-

70. *Глас епархије нишке*, број 2/1908, Ниш, 1908., 57 - 58.

ства неправедно и непозвано узнемирио кости старих свештеника, националних бораца и приврженика династији Карађорђевића, бацајући и на њих љагу. Онда ја износим да ствар овако стоји: Стари свештеници кожетински били су угледни и истакнути људи са јаким патриотизмом, људи са пуно слободног духа и пожртвовања, а међу њима већина присталица Карађорђевића. Отуда и долазе ове речи кнеза Милоша, које је прота Аврам погрешно протумачио, јер да је међу њима било онога што прота Аврам износи, неслоге и свађе, онда би их као такове могао свакак сломити, а несложних и растројених не би се нико ни бојао, и онда не би били од кнеза Милоша овако окарактерисани.

Одговор проте Аврама⁷¹

„Нисам био намеран да Вам, пречасни оче Геро, одговарам на Ваше исправке, да нисте у трећем ставу исправке ово казали: “Па, пошто, је горњи натпис скроз неистинит, а из личних обзира сувише сервилан, неверно представљен и званичним путем духовна власт од старне изасланика, протојереја Аврама Јовановића, обманута”, а у другој тачки, казали сте: “да је то изасланик по своме темпераменту избацио да зачини свој извештај и да чим било натруни проти Герасиму”.

Када се ове Ваше реченице аналишу, онда значи: да сам ја лажов и да сам имао нарочити смр да Вас пред нашим претпостављеним властима жигошем, као рђавог намесника.

Са овом вашом исправком прекардашшти сте. Стога Вам, у хатар истине, одговарам:

1. Да сам ревизију вршио по чистој својој савести, немајући никакве зле намере да Вас вређам и да износим оно што не постоји, већ оно што сам својим очима видео. Никакве мржње против Вас немам, јер ми никад никаква зла учи- нили нисте. Ја Вас поштујем и ценим као ваљаног свештеника. Нисам у извештају свом нигде казао да сте неваљали, а што сам казао да набавите бољи крст, то није никаква увреда.

2. Код свију цркава, где постоје црквене куће, крчмило се пиће у недељне и празничне дане, а тако исто и код Ваше. Ово Вам сви парохијани одрећи неће.

3. Истину сам казао да свештеници александровачки рђаво живе. У последњих 45 година вечита је распра међу вама. Зар није попа Марка узимао Духовни Суд на одговор, што је Вас назвао «Светим Духом», по Светозара «Сином», а попу Николу «Оцем»? Нека се прелиста деловодни протокол Духовног суда, па ће се видети шта је све рађено у Александровцу. Па, докле ће српски свештеници таквим и још горим примерима давати повода маси да цркву пренебрегава и безбожницима да је презиру и исмевају? Докле ће свештеници носити на застави својој мир, а у делима мржњу, презривост и међусобни раздор? Зар за нас свештенике није стидно што се у рабровачкој цркви усред олтара крв пролила? Зар није и стидно и убитачно, што су се у београдској цркви попови шамарали, а у крагујевачкој ђакони тукли? Зар није крајње време да се томе злу једном стане на пут? Једино ово и ништа друго руководило је мене да се у свом извештају дотакнем и неслоге свештеничке. На нас, иначе, свет виче, па треба једном да се опаметимо.

МА Nebojša Đokić, Belgrade

Summary

KOŽETIN CHURCH UNTIL THE FIRST WORLD WAR

On the site of today's church in Kožetin, there was an old monastery that was mentioned in Ottoman registers from the 16th century. The monastery is a medieval church of the Presentation of the Blessed Virgin Mary from the Charter of Studenica. The old abandoned monastery was rebuilt in 1803 and thus the present church was created. A moat was built around the church in 1806, which witnessed the end of the First Serbian Uprising in 1813. The parish was annexed to Miloš's Serbia in the winter of 1832 and 1833. The church's first list of inventory was given in detail in 1836. A school was opened next to the church in 1837. The church was renovated in 1839, and in 1851 it received a bell tower. In the period from 1850 to 1857, it received a new iconostasis, which Pavle Vasić attributes to Živko Pavlović. In 1870, Nićifor Dučić also visited the Kožetin church.

Key words: Kožetin, Aleksandrovac, Župa, Kožetin church, Kožetin monastery, Sava Petrović, Petar Mirković

71. Глас епархије нишке, број 6 и 7/1908., Ниш, 1908., 205 - 207.